

Presència humana

TERME DE TORRE D'ARQUES
(ARAGÓ)

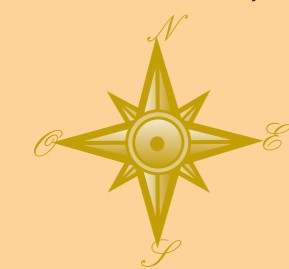
TERME DE MONT-ROIG
(ARAGÓ)

TERME DE PENA-ROJA
DE TASTAVINS
(ARAGÓ)

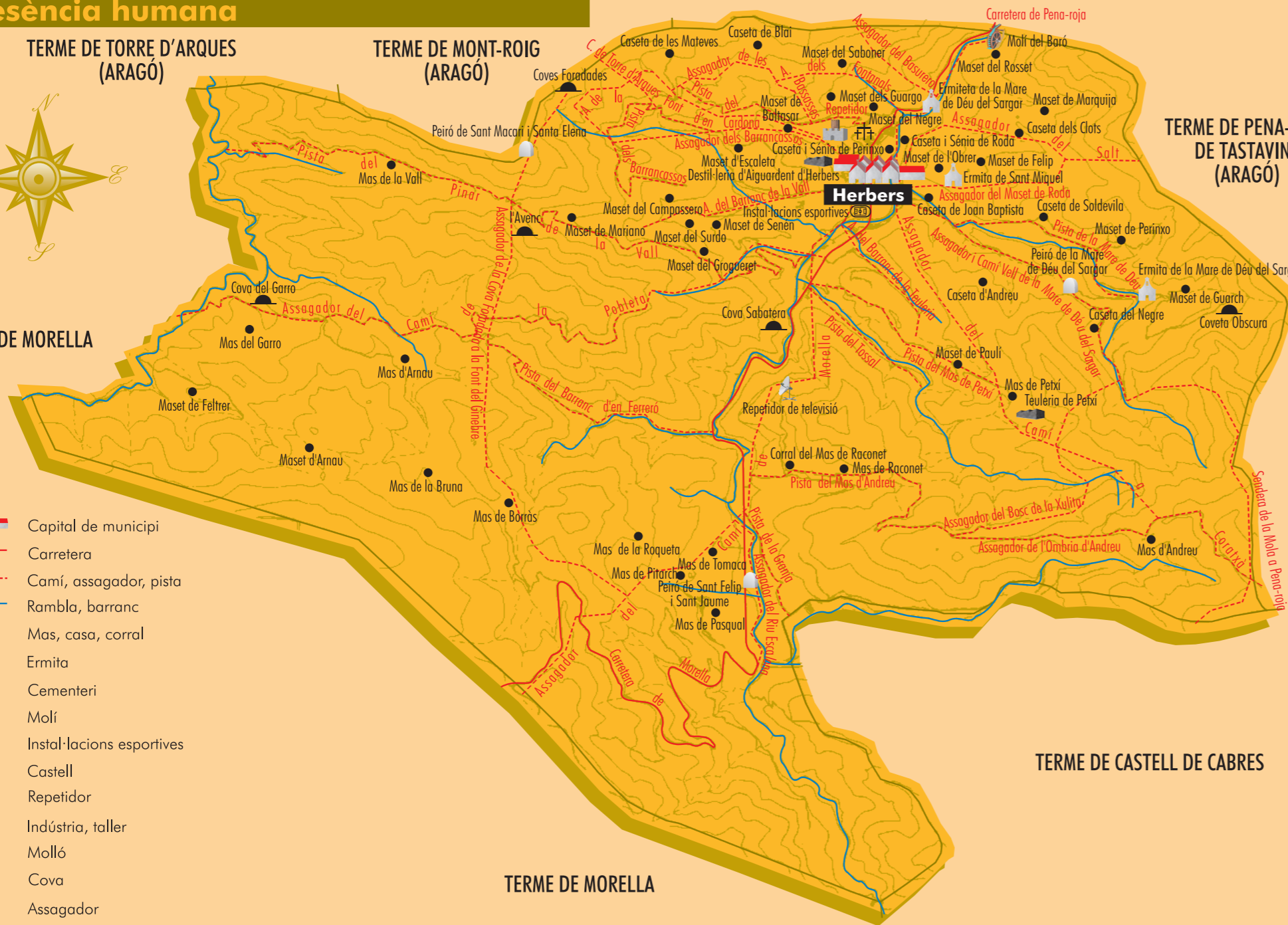
TERME DE MORELLA

TERME DE CASTELL DE CABRES

TERME DE MORELLA

- Capital de municipi
- Carretera
- Camí, assagador, pista
- Rambla, barranc
- Mas, casa, corral
- Ermita
- Cementeri
- Molí
- Instal·lacions esportives
- Castell
- Repetidor
- Indústria, taller
- Molló
- Cova
- A. Assagador

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

HERBERS

ELS PORTS

ACADEMIA
VALENCIANA
DE LINGÜÍSTICA

AJUNTAMENT
D'HERBES

HERBERS

El terme és xicotet, al voltant d'uns 27,10 km², i té com a límits els termes de Morella al sud i sud-oest; el de Torre d'Arques, a l'oest; el de Mont-roig, al nord-oest; el de Pena-roja de Tastavins, al nord i est, i el de Castell de Cabres, al sud i sud-est. El poble se situa en el centre de la vall, que s'obri pas des dels ullals de Pitarch fins al molí del Baró; està d'esquena als Savinassos i orientat clarament cap al sud-est per a aprofitar ben bé la llum i la calor del sol.

Dins de la comarca dels Ports, Herbers presenta unes dades geogràfiques molt característiques: d'una banda, i a nivell general, es pot considerar una cruïlla entre les terres més baixes d'Aragó abocades a l'Ebre, les terres del sud de Catalunya marcades pels ports de Tortosa i l'extrem nord de la Comunitat Valenciana amb la comarca dels Ports; i d'altra banda, encara que el poble s'alça a uns 786 metres per damunt del nivell del mar, per la seua situació al mig de la vall del riu Escalona, està envoltat per diversos pics i serralades que el protegeixen del fort cerç que bufa a vegades i dels perillous temporals de llevant que tant afecten altres terres. Així, de sud a nord, i per les vores del riu Escalona, s'alcen: la costa del Ginebre i la mola d'Andreu (1.243 metres) pel sud; la roca Mola (1.052 metres) per l'est; la serralada dels Savinassos, amb la Tossa de 1.205 metres, pel nord, i la solana d'Arnau (1.181 metres) i la Cogulla (1.153 metres), per l'oest. Unes altres elevacions importants són les Tallades, el tossal de Sabater (1.020 metres) i Adell (1.253 metres).

Estos aspectes orogràfics donen a la vall de l'Escalona una forma d'embut on les barrancades salven altures molt grans, en portar les seues aigües al riu Escalona, que de sud a nord va obrint-se pas fins que desemboca en el riu Tastavins, camí de l'Ebre. L'Escalona es forma a partir dels barrancs que procedeixen d'Herbeset i Castell de Cabres (la Rambleta), després va arreplegant les aigües del barranc de les Coves, del barranc d'en Ferreró, del barranc d'en Fonts i del barranc de la Mare de Déu, com a més importants. Però la veritat és que tots estos rius i barrancs no solen portar aigua més que a la primavera i a finals de l'estiu, quan apleguen les pluges.

El terreny és cretàcic (calcari) i molt muntanyós, cosa que dificulta enormement el treball agrícola. Solament els terrenys més pròxims a les planes més baixes del riu Escalona, com els plans del Mas de Pasqual i les planes del voltant del poble, es dediquen encara plenament al conreu, sobretot de cereals; els bancals que envoltaven les muntanyes i les anaven enfilant com corbes de nivell quasi perfectes, s'han abandonat per la dificultat que comportava el seu treball; ara, a poc a poc, la naturalesa s'està menjant l'antic dur esforç dels vells colonitzadors del poble, i un seguit de

portells, de regalls i de camins, que es van perdent, donen a la muntanya el que, ben mirat, sempre ha sigut seu.

Per falta de dades anteriors a la conquesta, se suposa que l'origen d'Herbers és musulmà. La població fou conquistada pel senyor Balasc d'Alagó l'any 1232, el qual va expedir carta pobla i donà a poblar este lloc al cavaller aragonés Juan Garcés, que va ser el primer propietari del senyoriu d'Herbers. Més tard, en 1249, el senyoriu va passar a mans del rei i, per tant, Herbers depengué del justícia major de Morella, com la resta dels pobles de la comarca dels Ports, però els barons d'Herbers van conservar el seu domini feudal fins a l'any 1823.

Pel que fa al nom de la població, alguns estudiosos li atribueixen l'etimologia llatina HERBARIOS, però uns altres opinen que correspon a una base prerromana HERBESSOS. Trobem en la documentació "don Pedro Garcés de Janues, *senyor de los erberos*", i també *Herbers Jussans* (Herbers de baix) per diferenciar-lo de l'actual Herbeset, documentat com a *Herbers Sobirans* (Herbers de dalt).

El fet històric més important que ha tingut lloc en la població ha sigut la participació destacada del brigadier Rafael Ram de Viu i Pueyo, baró d'Herbers, en l'alçament carlista de la comarca i l'estada del general Cabrera en el mas Blanc, conegut ara com a mas de Pitarch.

Actualment, la població d'Herbers no passa del centenar de persones, encara que n'ha arribat a tindre més de set-cents cap a mitjan segle XIX, i, des d'eixe moment, la població no ha parat de disminuir i, avui dia, és clarament un poble de gent gran. Un poble que no ha parat d'emigrar i que, curiosament, en els últims anys està rebent població marroquina i equatoriana, que ajuda en el treball de les granges i la ramaderia extensiva.

La ramaderia, en les seues diferents variants, és el motor econòmic del poble; així, les granges formen part del paisatge. L'avicultura seguix mantenint la preeminència en nombre de granges i animals que ixen del poble cap al mercat; després apareixen les granges de porcs, que també representen un mitjà de vida per a bastants famílies del poble. Al costat de la ramaderia de granja, s'ha mantingut el tradicional ramat d'ovelles, amb oscil·lacions més o menys fortes segons anava millor o pitjor el mercat, encara que últimament, i gràcies a les ajudes de la Comunitat Econòmica Europea, s'haja incrementat el nombre de caps d'ovella i també el de ramats. Les granges han suposat, ben bé, la supervivència del poble; són moltes les persones que viuen gràcies a elles; així, des de finals dels anys seixanta i principis dels setanta, la gent es va plantejar abandonar una agricultura de subsistència i dedicar-se plenament a la ramaderia. Este fet que, al principi, va representar dificultats molt grans per a tots aquells que van arriscar-s'hi, ha permés que Herbers pugua tirar endavant.

Assagador del Barranc de la Vall
Assagador del Basurero
Assagador del Bosc de la Xulita
Assagador del Camí a Coratxà
Assagador del Camí de la Pobleta
Assagador del Camí de Morella
Assagador del Maset de Roda
Assagador del Riu Escalona
Assagador del Salt
Assagador dels Barrancassos
Assagador dels Fontanals
Assagador i Camí Vell de la Mare de Déu del Sargar

Camí de Torre d'Arques
Carretera de Morella
Carretera de Pena-roja
Pista de la Granja
Pista de la Mare de Déu
Pista del Barranc d'en Ferreró
Pista del Mas d'Andreu
Pista del Mas de Petxí
Pista del Pinar de la Vall
Pista del Repetidor
Pista del Tossal
Pista dels Barrancassos
Sendera de la Mola a Pena-roja

Altres llocs d'interés

Castell del Baró
Cementeri
Cova del Garro
Cova Sabatera
Coves Foradades
Coveta Obscura
Destileria d'Aiguardent d'Herbers
Ermita de la Mare de Déu del Sargar
Ermita de Sant Miquel

Ermiteta de la Mare de Déu del Sargar
Instal·lacions esportives
l'Avenç
Molí del Baró
Peiró de la Mare de Déu del Sargar
Peiró de Sant Felip i Sant Jaume
Peiró de Sant Macari i Santa Elena
Repetidor de televisió
Teuleria de Petxí

Ombria de Pasqual
Ombria del Mas de la Vall
Ombries del Mas d'Andreu
Ombries del Mas de Raconet
Pinar de la Vall
Pla de la Mosca

Racó de Marquija
Rocalls del Barranc d'en Ferreró
Solana d'Arnau
Solana de la Vall
Solana de Sòl de Terme
Solana del Mas de Pau

PRESENCIA HUMANA

RELACIÓ DE TOPÒNIMS

Poblament

Caseta d'Andreu
Caseta de Blai
Caseta de Joan Baptista
Caseta de les Mateves
Caseta de Soldevila
Caseta del Negre
Caseta dels Clots
Caseta i Sénia de Perinxo
Caseta i Sénia de Roda
Corral del Mas de Raconet
Herbers
Mas d'Andreu
Mas d'Arnau
Mas de Borràs
Mas de la Bruna
Mas de la Roqueta
Mas de la Vall
Mas de Pasqual
Mas de Petxí
Mas de Pitarch
Mas de Raconet

Mas de Tomaca
Mas del Garro
Maset d'Arnau
Maset d'Escaleta
Maset de Baltasar
Maset de Felip
Maset de Feltrer
Maset de Guarch
Maset de l'Obrer
Maset de Mariano
Maset de Marquija
Maset de Paulí
Maset de Perinxo
Maset de Senén
Maset del Campassero
Maset del Grogueret
Maset del Negre
Maset del Rosset
Maset del Saboner
Maset del Surdo
Maset dels Guargo

Vies de comunicació

Assagador de l'Ombria d'Andreu
Assagador de la Cova Foradada a
la Fon del Ginebre

Assagador de la Font d'en Cardona
Assagador de les Bassasses
Assagador del Barranc de la Teuleria

ELEMENTS FÍSICS I PARTIDES

Orografia

Adell	les Tallades
Camiseta	lo Serradalt
Cingle de la Roca de l'Àliga	Mola d'Andreu
Cingle Negre	Roca del Corb
Coll de la Salve	Roca del Morral
el Tossal	Roca del Salobre
el Tossalàs	Roca l'Hedreria
els Castellets	Serra de Sant Cristòfol
la Roca Mola	Serralada dels Savinassos
la Tossa	Tossal de Sabater
la Tremuja	Tossal del Mas de Borràs
les Serralles	Tossal Gros

Hidrografia

Barranc d'Arnau	Depòsit Municipal del Tossal de Sabater
Barranc d'en Ferreró	el Botador
Barranc d'en Fonts	Font d'Arnau
Barranc d'en Garcia	Font d'en Cardona
Barranc d'Herbeset	Font de Bruna
Barranc de Castell de Cabres (o la Rambleta)	Font de Guarch
Barranc de l'Algepsar	Font de l'Arrabal
Barranc de la Font del Ginebre	Font de la Fígola
Barranc de la Fontanassa	Font de la Mare de Déu
Barranc de la Mare de Déu	Font de la Mare de Déu del Sargar
Barranc de la Teuleria	Font de la Mola
Barranc de les Coves	Font de la Roqueta
Barranc dels Barrancassos	Font de les Lluïses
Barranc dels Fontanals	Font de Macip
Barranc dels Presseguers	Font de Mariano
Bassa de l'Índio	Font de Perinxo
Bassa de la Creu	Font de Polla
Bassa de la Mosca	Font de Senén
Bassa dels Casals	Font de Tomaca
Depòsit Municipal del Castell	Font del Cantal

Font del Garro
Font del Ginebre
Font del Mas
Font del Mas de la Roqueta
Font del Molí
Font del Surdo
Font dels Barrancassos
Font dels Fontanals
Fonteta de la Fontanassa

l'Ullalet
Pou del Mas de Borràs
Pou del Mas de Raconet
Pou municipal
la Rambleta (o Entreforc)
Riu Escalona
Ullals
Ullals de Pitarch

Partides i paratges

Bosc d'Arnau	la Cogulla
Bosc de la Xulita	la Coscollada
Costa del Ginebre	la Costa dels Parrals
Devesa de Tomaca	la Costa Roja
el Bassot	la Creu
el Coll de Sanxo	la Fontfreda
el Congost	la Garrotxa
el Guinyó	la Moterada
el Planàs	la Planissa
el Safranar	la Roureda
el Sargar	la Sort
el Solanet	la Teuleria
el Tossal de Sabater	la Vall
els Barrancassos	les Basses
els Barranquets	les Belles
els Boverals (de l'Assagador de les Bassasses)	les Canals (de l'ermita de Sant Miquel)
els Boverals (del Barranc d'en Fonts)	les Canals (de la font de Bruna)
els Campassos	les Comes
els Fontanals	les Foies
els Ginebrals de Roqueta	les Lluïses
els Pedregals del Mas d'Andreu	les Marrades
els Plans	les Mateves
els Salts	les Ombries del Barranc d'en Garcia
els Savinassos	les Paredades
els Solans de Borràs	les Teravines
els Vilarets	Ombria d'Arnau
Foia de la Roqueta	Ombria de Bruna
la Canalassa de Borràs	Ombria de Feltrer
	Ombria de la Roqueta